

«ԷՂԻԹ ՊՐԻՆՏ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա՝ Արժեքային համակարգի ձևավորումը առարկայի դասավանդման շրջանակներում

Առարկա՝ Տարրական դասարաններ(դասվար)

Ուսուցիչ՝ Նունե Շահինյան

Դպրոց՝ «Արգենտինյան Հանրապետություն» հ.76 հիմնական դպրոց

Ղեկավար՝ Աիդա Խալաթյան

2023թ.

Բովանդակություն

Ներածություն	3
Գլուխ 1. Կրտսեր դպրոցականների արժեքային համակարգի ձևավորում.....	5
1.1 Արժեքային համակարգի ձևավորման նպատակը	6
Գլուխ 2. Արժեքային համակարգի ձևավորումը տարրական դպրոցի մաթեմատիկայի և մայրենիի դասաժամերին.....	11
2.1 Արժեքային համակարգի ձևավորումը մաթեմատիկայի դասաժամին	14
2.2 Արժեքային համակարգի ձևավորումը մայրենիի դասաժամին.....	16
Եզրակացություն.....	19
Գրականության ցանկ	20

Ներածություն

Այս հետազոտական աշխատանքի արդիականությունը պայմանավորված է նրանով, որ բոլոր ժամանակներում և պետություններում մեծ նշանակություն է տրվել երիտասարդ սերնդի արժեքային համակարգի ձևավորմանը:

Այսօր մեր երկրում սկսվում է հասարակության զարգացման նոր փուլ, որը կապված է երիտասարդ սերնդի մտածելակերպի և արժեքային կողմնորոշումների փոփոխության հետ: Անցյալ դարի վերջին տասնամյակում մարդիկ չէին մտածում հոգևոր հարստացման մասին և անտեսում էին իրենց արարքների բարոյական էությունը: Եվ այժմ շատ մեծ կարիք կա հոգևորապես հարուստ, բարձր արժեքային համակարգով, ստեղծագործելու ընդունակ, այլ ոչ միայն սպառելու և ոչնչացնելու անհատականության դաստիարակության:

Այստեղից բխում է, որ ժամանակակից հասարակության մեջ դպրոցականի արժեքային համակարգի ձևավորումը հասարակության բուն զարգացման պայմաններում մարդու սոցիալականացման կարևորագույն կողմերից է: Ակնհայտ է, որ սոցիալ-մշակութային գործընթացի լիարժեք մասնակից դառնալու համար ժամանակակից դպրոցականները պետք է սովորեն այն արժեքները, որոնք կուտակվել են մարդկության կողմից անցյալում:

Հետևաբար, այսօր մեր երկրում տեղի ունեցող սոցիալական լուրջ փոփոխությունների պատճառով հոգևոր և բարոյական դաստիարակությունը կարիք ունի իր մեթոդաբանական հիմքերի տեսական ըմբռնման և ամբողջական մոտեցման մշակմանը:

Արժեքային համակարգի ձևավորումը հիմնականում տեղի է ունենում յուրաքանչյուր դասի ժամանակ: Եվ քանի որ մաթեմատիկան մեր կրթության առաջնահերթ առարկաներից է, այս դասին տեղի է ունենում նաև բեղմնավոր աշխատանք հոգեպես և բարոյապես զարգացած մարդու ձևավորման ուղղությամբ: Ի վերջո, մաթեմատիկական ապարատի օգնությամբ է, որ մարդն ըմբռնումով է մոտենում աշխարհը, նոր բացահայտումներ է անում և քննարկում հասարակության հրատապ խնդիրները՝

Ժամանակակից դպրոցականին առաջարկվող ուսումնամեթոդական համալիրից վարժություններ կատարելիս:

Ուսումնասիրության **նպատակն է** ձևավորել արժեքային համակարգ կրտսեր դպրոցականների մաթեմատիկայի դասավանդման գործընթացում:

Հետազոտության նպատակին համապատասխան՝ առանձնացրել եմ հետևյալ **խնդիրները**.

1. Վերլուծել կրտսեր դպրոցականների արժեքային համակարգի խնդրի վիճակը գիտական գրականության մեջ և բացահայտել արժեքային համակարգի ձևավորման դերը կրտսեր դպրոցականի անհատականության ձևավորման գործում,
2. Բացահայտել երիտասարդ դպրոցականների արժեքային համակարգի ձևավորման ժամանակակից մոտեցումները,
3. Ներկայացնել մանկավարժական աշխատանքի մեթոդները մաթեմատիկայի և մայրենիի դասերին տարրական դպրոցական տարիքի երեխաների արժեքային համակարգի ձևավորման վերաբերյալ:

Գլուխ 1. Կրտսեր դպրոցականների արժեքային համակարգի ձևավորում

Ժամանակակից հասարակության մեջ շուկայական հարաբերությունների ինտեգրումը հանգեցնում է արժեհամակարգի փոփոխության, իրականության ընկալման ուղիների ձևավորման՝ ինչպես մեծերի, այնպես էլ երեխաների շրջանում: Դպրոցականների մոտ արժեքային համակարգի ձևավորումը ևս մեկ քայլ է ավելի վաղ ելակետից անհատի ներքին հնարավորությունների, նրա կենսունակության և բարոյական կայունության թարմացման ուղղությամբ:

Աշակերտի արժեքների ձևավորման վրա ազդող գործոններից են ավանդական միջոցները, այսինքն՝ աշակերտի մեջ աշխարհի նկատմամբ վերաբերմունքի և հասարակության հետ հարաբերության, սեփական անձի նկատմամբ վերաբերմունքի ձևավորումը ընտանիքի և սոցիալական միջավայրի միջոցով: Սակայն սովորողների կողմից այդ միջավայրին բնորոշ արժեքների, կանոնների, չափանիշների, հայացքների յուրացումը միշտ չէ, որ համապատասխանում է հասարակության կողմից ընդունված արժեքներին և խրախուսելի չափանիշներին: Ավանդական միջոցների յուրացումը լինում է չզիտակցված՝ վարքի ընդունված կադապարներն ընդօրինակելու միջոցով: Այս առումով իրավացի է Մ. Մոնտենը. «...Մենք որքան ասես կարող ենք պնդել մերը, սակայն սովորույթն ու համընդհանուր կանոնները մեզ քարշ են տալիս իրենց ետևից»:¹

Իր շրջապատող աշխարհին, մարդկանց և նրանց հայացքներին մարդու վերաբերմունքի հիմնական չափանիշը արժեքային հարաբերություններն են: Նրանք որոշում են մարդկանց սոցիալական փոխազդեցությունը, նրանց շահերի ու պահանջների պայքարն ու համակարգումը, կարգավորում են մարդու վարքագիծը, որոշում անհատի կյանքի ապագան հասարակության մեջ: Ուստի անհատի արժեքային համակարգի կառուցվածքը և դրանց ձևավորման ուղիների բացահայտումը սոցիալ-հոգեբանական և մանկավարժական վերլուծության, սինթեզի և ընդհանրացման առարկա են:² Սա հատկապես կարևոր է սոցիալական նոր պայմաններում

¹ Սուլիստմիլսկի Վ. Ա., Սիրտս նվիրում եմ երեխաներին, Երևան, 1977թ., 22 էջ:

² Ершова, С.М. Теоретическое осмысление категорий «ценность» и «ценностные отношения»// Сибирский педагогический журнал. - 2011. - № 8. - С.52 - 59.

արժեհամակարգի որոշման համար, ինչը հնարավորություն կտա ընդգծել կյանքի վերաբերմունքի կառուցվածքը և դրանց հիման վրա որոշել նախադպրոցական տարիքի երեխաների արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման ուղիները, որոնք անհրաժեշտ են մեր օրերում նրանց բարոյական զարգացման համար:³

Արժեքային համակարգը բարոյական անձի և նրա քաղաքացիական ինքնության կարևորագույն հատկանիշն է:⁴ Արժեքային համակարգի ձևավորման ուղիների որոշումը, ներառյալ ակտիվ սոցիալական դիրքի հաստատումը, կախված է զարգացման գործընթացի առանձնահատկությունների բացահայտումից և զարգացող անհատականության վրա արժեքային համակարգի ազդեցության առանձնահատկություններից, որոնք կազմում են մարդու բնութագրերի էական մասը: Ուստի վերջին տարիներին ուսումնասիրվել են կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների արժեքային համակարգի զարգացման պայմաններն ու օրինաչափությունները:

1.1 Արժեքային համակարգի ձևավորման նպատակը

Տարրական դպրոցի երեխաների արժեքային համակարգի ձևավորման հիմնական մանկավարժական նպատակը Հայաստանի բարոյական, պատասխանատու, նախաձեռնող և իրավասու քաղաքացու դաստիարակումն է:

Այս խնդիրը պետք է լուծվի հետևյալ ուղղություններով՝

- անձնական մշակույթի ձևավորման ոլորտում,
- սոցիալական մշակույթի ձևավորման ոլորտում,
- ընտանեկան մշակույթի ձևավորման ոլորտում:

³ Слизкова Е.В. Стандарт второго поколения начального общего образования: преемственность и инновационность, 2013.- С.74 -77.

⁴ Слизкова Е.В. Формирование гражданской компетентности школьника в условиях образовательного учреждения, 2013. - Т.7. - №25. - С.441 -445.

Անձնական մշակույթի ձևավորումը հոգևոր զարգացման ունակության ձևավորումն է. բարոյականության ամրապնդում, բարոյականության հիմքերի ձևավորում, մարդու բարոյական ինքնագիտակցության (խղճի) հիմքերի ձևավորում, սովորողների կողմից ազգային հիմնական արժեքների, ազգային և էթնիկական հոգևոր ավանդույթների ընդունում, գեղագիտական կարիքների, զարգացնել սեփական բարոյապես արդարացված դիրքորոշումը բացահայտ արտահայտելու և պաշտպանելու, սեփական մտքերը և գործողությունները քննադատելու կարողությունը, ինքնուրույն գործելու և գործելու ունակության ձևավորում, քրտնաջան աշխատանքի և դժվարությունները հաղթահարելու կարողության զարգացում, կրտսեր դպրոցականների գիտակցում մարդկային կյանքի արժեքի մասին:

Սոցիալական մշակույթի ձևավորումը հայ քաղաքացիական ինքնության հիմքերի ձևավորումն է. Հայաստանի նկատմամբ հավատի արթնացում, հայրենիքի համար անձնական պատասխանատվության զգացում, հայրենասիրության և քաղաքացիական համերաշխության ձևավորում, ուսուցիչների, հասակակիցների, ծնողների և մեծ երեխաների հետ ընդհանուր խնդիրների լուծման գործում համագործակցության կազմակերպման և իրականացման հմտությունների զարգացում, այլ մարդկանց նկատմամբ վստահության զարգացում, այլ մարդկանց նկատմամբ փոխըմբռնման և կարեկցանքի զարգացում, հումանիստական և ժողովրդավարական արժեքային կողմնորոշումների ձևավորում, գիտակից և հարգալից վերաբերմունքի ձևավորում հայ կրոնների և կրոնական կազմակերպությունների, հավատքի և կրոնական համոզմունքների նկատմամբ:

Ընտանեկան մշակույթի ձևավորումը ընտանիքի նկատմամբ վերաբերմունքի ձևավորումն է՝ որպես հայ հասարակության հիմք. ձևավորում տարրական դպրոցի աշակերտում հարգալից վերաբերմունք ծնողների նկատմամբ, գիտակից, հոգատար վերաբերմունք մեծերի և փոքրերի նկատմամբ, սովորողին ծանոթացում հայկական ընտանիքի մշակութային, պատմական և էթնիկ ավանդույթներին:

Ընդհանուր առմամբ, պրակտիկան ցույց է տալիս, որ կրտսեր դպրոցում արժեքային համակարգի ձևավորման կրթական աշխատանքը պետք է կառուցվի հետևյալ

սկզբունքների հիման վրա. հոգեբանական հարմարավետություն և սկստեղծագործական գործունեություն:

Սկզբունքների իրականացման հաջողությունը որոշվում է կրտսեր դպրոցականների հետ աշխատանքի կրթական ձևերի և մեթոդների ընտրությամբ: Օրինակ՝ տարրական դպրոցի ուսումնական գործընթացում իմ կողմից մշակված և փորձարկված հետևյալ կրթական գործունեությունը. Դասի ժամերը. «Ես Հայաստանի քաղաքացի եմ» կոլեկտիվ ստեղծագործական գործունեություն, «Եթե բարի ես»՝ գործողություններ, «Ես և ինձ շրջապատող աշխարհը», «Տատիկ պապիկի կողքին», ամերգային ծրագրեր՝ «Երաժշտական աշխարհը երեխայի աչքերով», ծնողների դասախոսություններ՝ «Ընտանիքի դերը առողջ ապրելակերպի ձևավորման գործում»:

Համատեղ գործունեության այս տեսակների ընտրությունը պատահական չի ընտրվել, կրտսեր դպրոցականների միջև արժեքային համակարգի ձևավորման արդյունավետ աշխատանքի համար ես իրականացրել եմ գիտական ուսումնասիրություն, որը բաղկացած է երեք փուլից՝ բացահայտում, ձևավորում և վերահսկում:

Որպես ախտորոշման առարկա՝ ես ընտրել եմ տարրական դպրոցական տարիքի երեխայի արժեքային հարաբերությունները ընտանիքի, ուսման և հասակակիցների հետ: Տարրական դպրոցում արժեքային համակարգի ձևավորման ախտորոշիչ մակարդակի արդյունավետության համար մենք սահմանել ենք չափորոշիչներ և ցուցանիշներ:

Արժեքային համակարգի գնահատման չափանիշներ և ցուցիչներ.

- 1) ճանաչողական - «արժեք», «արժեքային համակարգ» հասկացությունների վերաբերյալ գիտելիքների առկայություն, մարդու աշխարհայացքի ձևավորում:
- 2) հուզական- մոտիվացիոն առաջադրանքների կատարման համար պատասխանատվության, պարտականության և խղճի զգացում, անձի իրազեկվածություն իր կատարած գործողությունների վերաբերյալ:
- 3) վարքագծային - բնութագրական անհատականության գծեր, արժեքային համակարգի տեսանկյունից.

Ընտրված չափանիշների և ցուցանիշների հիման վրա առանձնացվում են կրտսեր դպրոցականների միջև արժեքային համակրգի ձևավորման մակարդակները.

- Բարձր մակարդակ. տիրապետում է «արժեք», «արժեքային համակարգ» հասկացություններին, կենտրոնանում է հարգանքի, պատասխանատվության, արժանապատվության և պարտքի զգացումների վրա:
- Միջին մակարդակ. տիրապետում է «արժեք», «արժեքային համակարգ» հասկացություններին, որոշ պատկերացումներ քաղաքավարության և պատասխանատու վարքի արժեքային հիմքերի մասին, բայց միշտ չէ, որ կիրառում է այս նորմերը:
- Ցածր մակարդակ. «արժեք», «արժեքային համակարգ» հասկացությունների և պատասխանատու վարքի արժեքային հիմքերի մասին գիտելիքների պաշարը շատ սակավ է. չի կիրառում քաղաքավարության նորմերն ու վարքագծի կանոնները, գրեթե երբեք պատասխանատվության, պարտքի և խղճի զգացում չի ունենում առաջադրանքները կատարելու համար:

Ուսումնասիրվող երևույթի գնահատման չափանիշներին, ցուցանիշներին և մակարդակներին համապատասխան՝ սահմանել եմ ախտորոշիչ գործիքներ՝ «Կրթության մակարդակի ախտորոշում կրտսեր դպրոցականների արժեքային վերաբերմունքը ընտանիքի և ընտանեկան ավանդույթների նկատմամբ» թեստ - հարցաթերթիկ՝ պարզելու սովորողի մոտիվացիան: Արդյունքների դինամիկան հետևյալն է. «Կրթության մակարդակի ախտորոշում կրտսեր դպրոցականների արժեքային վերաբերմունքի ընտանիքի և ընտանեկան ավանդույթների նկատմամբ» ցույց է տալիս, որ փորձարարական խմբում տարրական դպրոցի արժեքային վերաբերմունքի կրթության ցածր մակարդակը: Ընտանիք և ընտանեկան ավանդույթներ նկատմամբ տարրական դասարանների աշակերտների արժեքային վերաբերմունքի վերաբերյալ հայտնաբերվել է սովորողների 20%-ի մոտ, միջինը՝ 40%, բարձրը՝ 40%: Վերահսկիչ խմբում կրթվածության ցածր մակարդակ՝ ընտանիքի և ընտանեկան ավանդույթների նկատմամբ տարրական դասարանների աշակերտների արժեքային վերաբերմունքի վերաբերյալ հայտնաբերվել է առարկաների 24%-ի մոտ, միջինը՝ 36%-ում, բարձրը՝ 4%-ում:

- աշակերտի մոտիվացիան բացահայտելու համար թեստային հարցաթերթիկը ներկայացված է հետևյալ կերպ. կրտսեր դպրոցականների մոտ գերակշռում են արտաքին դրական դրդապատճառները, իսկ 12%-ում արտաքին բացասական դրդապատճառները. Վերահսկիչ խմբում սովորողների 32%-ն ուներ սովորելու ներքին դրդապատճառներ, սովորողների 52%-ը՝ արտաքին դրական, 16%-ը՝ արտաքին բացասական:

Որոշման փուլի տվյալների արդյունավետությունը մեզ թույլ տվեց ձևավորման փորձի փուլում իրականացնել կրտսեր դպրոցի ուսումնական գործընթացում արժեքային հարաբերությունների ձևավորման համակարգ՝ տեսականորեն հիմնավորված և բաղկացած հետևյալ փուլերից. Ներածական, երկրորդ փուլ, իսկ երրորդ փուլը վերջնական է:

Առաջին փուլը բնութագրվում է «Ճանաչել միմյանց» թեմայով դասերով, որոնք նախատեսված են երկու դասի համար: Այս դասերը ներածական են, ուստի դրանք մի փոքր վերացական կլինեն թեմայից: Ներածական բլոկի առաջին դասին անհրաժեշտ է խմբի հետ միասին մշակել վարքի կանոններ համապատասխան տիպի դասարաններում:

Երկրորդ փուլի համար ավելի նպատակահարմար է աշխատանք սկսել ծնողական ժողովի հետ՝ կրտսեր դպրոցականների շրջանում արժեքային վերաբերմունք սերմանելու խնդրի շուրջ: Որոշեք, թե որքանով են ծնողները ճանաչում իրենց երեխային, բացահայտել երեխաների վերաբերմունքը շրջապատող աշխարհի նկատմամբ և այլ մարդկանց:

Երրորդ փուլը ներկայացնում է հաղորդակցման տարբեր իրավիճակների համար համապատասխան բանավոր միջոցներ (էթիկական բանաձևեր) ընտրելու հմտությունների զարգացում. զարգացնել ընկերոջը շնորհակալություն հայտնելու, շնորհավորանքներ հայտնելու, գործընկեր գործընկերների կարծիքն ու վերաբերմունքը որոշելու կարողությունը:

Արժեքային համակարգի ձևավորման ներկայացված ներդրման ընթացքում փորձարարական խմբի երեխաները տարբեր կերպ են արձագանքել անցկացվող դասերին: Առաջին դասերի ժամանակ երեխաների մեծ մասն ակտիվորեն մասնակցում

Էր խաղերին, փոքր դպրոցականների մի փոքր մասն իրեն զգուշավոր էր պահում: Այնուամենայնիվ, գործունեության խաղային բնույթը նպաստեց բոլոր երեխաների ակտիվությանը:

Այսպիսով, ընդհանուր առմամբ, կրտսեր դպրոցականների մոտ արժեքային համակարգի ձևավորման գործընթացը ուսումնական գործընթացում պետք է դիտարկել որպես ինտեգրալ մեխանիզմ, որը բնութագրվում է հետևողականությամբ և փոխկապակցված բաղադրիչների առկայությամբ, որոնք ակտիվորեն ներգրավված են համատեղ գործունեության մեջ:

Գլուխ 2. Արժեքային համակարգի ձևավորումը տարրական դպրոցի մաթեմատիկայի և մայրենիի դասաժամերին

Այլ առարկաների հետ մաթեմատիկան և մայրենին շատ հստակ աչքի է ընկնում իրենց ներուժով: Մաթեմատիկան և մայրենին սուկ գիտելիքի ոլորտ չեն, այլ, առաջին հերթին, ընդհանուր մշակույթի էական տարր, աշխարհի գիտական ընկալման լեզուն: Մաթեմատիկական և մայրենի առարկաները մարդու մեջ անխուսափելիորեն զարգացնում է հասկանիչների մի ամբողջ շարք, որոնք ունեն ուժեղ բարոյական ենթատեքստ և հետագայում կարող են դառնալ նրա բարոյական բնավորության ամենակարևոր կողմերը:

Դպրոցական ոչ մի առարկա չի կարող մրցակցել մայրենիի և մաթեմատիկայի հնարավորությունների հետ մտածող մարդու դաստիարակության հարցում: Նույնիսկ ձանձրալի և սովորական փոխակերպումներ կատարելն անուղղակիորեն նպաստում է այնպիսի որակների զարգացմանը, ինչպիսիք են հանգստությունը և համակարգվածությունը: Միևնույն ժամանակ, սովորողը զարգացնում է բնավորության այնպիսի գծեր, ինչպիսիք են աշխատասիրությունը, հաստատակամությունը, նպատակին հասնելու համառությունը, դժվարությունների առաջ կանգ չառնելու և ձախողումների ժամանակ չհուսահատվելու ունակությունը:

Անհատի բարոյական և հոգևոր ձևավորման արագացումն ու խորացումը մեծապես կախված է ուսուցչի իմացությունից կրթական մեթոդների հաստուկ գործառույթների և նպատակների մասին, դրանց կիրառման համար օպտիմալ պայմաններ որոշելու և ստեղծելու կարողությունից: Դպրոցականների կրթման պրակտիկայում այս դիրքի իրականացումը պահանջում է նոր բաղադրիչներով հարստացնելու մեթոդների, տեխնիկայի և ձևերի դիսկուսիան, հարաբերակցություն և փոխազդեցություն: Միևնույն ժամանակ կենսականորեն կարևոր է ազդել սովորողների ինտելեկտուալ, հուզական և կամային ոլորտի վրա:

Արժեքային համակարգի զարգացման ձևերը և մեթոդները տարբեր են՝ կախված երեխաների անհատական առանձնահատկություններից: Այս խնդրի վրա աշխատելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել նրանց տարիքը և հոգեբանական առանձնահատկությունները և ճիշտ ընտրել կրթության մեթոդները, որոնք կարող են ազդել երեխայի գիտակցության և գործունեության վրա:⁵

Արժեքային համակարգի զարգացման մեթոդները ուղղված են դպրոցականների մեջ սոցիալական կյանքի նորմերն ու կանոնները սերմանելուն: Մարդու արժեքային համակարգի ձևավորման կարևոր ցուցանիշը ներքին հսկողությունն է, որը ձևավորվում է մտավոր, շարժիչ, հուզական և կամային ոլորտներում երեխայի ակտիվ գործունեության շնորհիվ:

Էմպիրիկ դիտարկումները և անձնական ուսուցման պրակտիկան ցույց են տալիս, որ մայրենի լեզվի և մաթեմատիկայի ուսումնասիրության դպրոցական դասընթացն այսօր ի վիճակի չէ լիովին բավարարել անհատի ճանաչողական կարիքները և հոգևոր և բարոյական կարիքները: Այս փաստը հաստատվում է նրանով, որ մայրենի լեզվի և մաթեմատիկայի դասին ներկայացված դիդակտիկ նյութը գործնականում չի լուծում սովորողների՝ հասարակության արժեքները սովորելու խնդիրը: Դասագրքերում և ուսումնական նյութերում բացակայում է վարժությունների և առաջադրանքների համակարգ, որը նպատակաուղղված կկիրառի մայրենի և մաթեմատիկայի դասավանդման արժեքային մոտեցում:

---

⁵ Морозова, Т.В. Обзоры по информационному обеспечению общесоюзных науч.-пед. Программ/ Т.В. Морозова. – Обзор информ. вып. 5 с.3

Ուսուցիչը հիմնական դերն է խաղում երեխաներին դաստիարակելու և ուսուցանելու, նրանց ժամանակակից կյանքին և աշխատանքին նախապատրաստելու գործում: Կրթության հիմնական խնդիրներից մեկը երեխայի գործունեության ճիշտ կազմակերպումն է: Սա ազդում է բարոյական նորմերի յուրացման և արժեքային համակարգի ճիշտ ձևավորման վրա:

Ժամանակակից դպրոցներում կարելի է նկատել, որ փոխվել են երեխաների արժեքային համակարգը: Ես աշխատում եմ տարրական դպրոցում և 4-րդ դասարանի դասվար եմ: Դիտարկելով 1-ին դասարանի աշակերտներին՝ նկատեցի, որ երբեմն երեխաները ձեռք են բերում բացառապես նյութական բնույթի արժեքային կողմնորոշումներ: Նրանք առաջին տեղում դնում են թանկարժեք խաղալիքները, իրերը, փողը: Ավելի երիտասարդ դպրոցականների արժեքները տարիների ընթացքում մեծապես փոխվել են: Երեխաները սկսեցին ավելի շատ հոգ տանել իրենց հաջողության և բարեկեցության մասին, բայց բարոյական արժեքները՝ ուրիշներին օգնելը, ընկերների հետ ընկերությունը, սկսեցին ավելի քիչ նշանակություն ունենալ նրանց համար: Իսկ դասարանի որոշ աշակերտներ ձգտում են ոչ թե գիտելիքի, այլ միայն ուսուցչի գովասանքի՝ որպես ինքնահաստատման միջոց: Երբեմն երեխաները սկսում էին կեղծիք օգտագործել իրենց հասակակիցների հետ շփվելիս: Իմ կարծիքով, ժամանակակից դպրոցականները գերազնահատել են իրենց արժեքները՝ պայմանավորված այն հանգամանքով, որ նրանք սկսեցին օտարերկրյա մուլտֆիլմեր դիտել հեռուստացույցով և ինտերնետով, և սկսեցին խաղալ համակարգչային խաղեր, որոնց մեծ մասը կառուցված է դաժանության, զայրույթի և ուրիշների նկատմամբ կոպիտ վերաբերմունքի վրա:

Այսպիսով, կարելի է պնդել, որ սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման կարիքը, լեզվի, հայրենի երկրի, նրա պատմության և ավանդույթների նկատմամբ արժեքային վերաբերմունք ձևավորելու համար անհրաժեշտ դիդակտիկ գործիքների բացակայությունը նախադրյալներ էին հատուկ մեթոդաբանական համակարգի մշակման համար նպատակաուղղված՝ լեզվական անհատականության զարգացմանը և անձնական արժեքային կողմնորոշումների ձևավորմանը:

2.1 Արժեքային համակարգի ձևավորումը մաթեմատիկայի դասաժամին

Մաթեմատիկա առարկայի ուսումնասիրության ընթացքում քննարկված թեմաների, առաջադրանքների, վարժությունների շարքում առաջանում են բազմաթիվ հրատապ խնդիրներ: Դրանցից են հանդուրժողականության, ժամանակակից ընտանիքի, բարեգործության, նյութապաշտության և ազգային մշակույթի խնդիրները, աղքատության և դրա դեմ պայքարի խնդիրները, քրտնաջան աշխատանքի և հաստատակամության խնդիրները, նպատակին հասնելու հաստատակամության խնդիրը:

Մեթոդները, որոնք նպաստում են աշակերտի արժեքային համակարգի ձևավորմանը մաթեմատիկայի դասին, կարող են ներառել փոխգործակցության կոլեկտիվ ձևեր: Դրանք ներառում են խմբային և զույգերով աշխատանքը: Հենց խմբերով և զույգերով է տեղի ունենում այս կամ այն խնդրի քննարկումը, և շրջապատի երեխաների հետ փոխազդեցության արդյունքում ձևավորվում են որոշակի տեսակետներ: Այսպիսով, խնդրի քննարկումն այս դեպքում աշխատանքային մեթոդներից մեկն է:⁶

Վերը նշված ուղղությամբ աշխատելու հաջորդ արդյունավետ մեթոդը դերախաղն է: Դերախաղը նաև կոլեկտիվ փոխգործակցության ձև է: Նաև դերախաղում նախապես հստակեցված են որոշակի իրավիճակում մասնակցի վարքագծի կանոնները: Օրինակ՝ երեխաների հետ կազմակերպում են «Կինո» ուսուցողական տնտեսական խաղ: Այս խաղը օգնում է երեխային բացահայտել իրեն շրջապատող աշխարհը՝ որպես հոգևոր և նյութական արժեքների ամբողջություն, որպես համընդհանուր մարդկային մշակույթի մաս ճանաչողության գործընթացում, սովորեցնում է վարքագծի համապատասխան ձևեր, կսովորեցնի:

Ուսուցչի խնդիրն է ցույց տալ վարքի օրինաչափություններ՝ հիմնավորելով դրանք ռացիոնալության և բարոյականության տեսանկյունից, որոշել երեխայի վարքը ակնկալվող խնդրահարույց իրավիճակում և, անհրաժեշտության դեպքում, շտկել այդ վարքագիծը:

---

⁶ Божович, Л.И. О нравственном развитии и воспитании детей, 1975.- 254с.

Մաթեմատիկայի նկատմամբ հետաքրքրություն զարգացնելը ուսուցչի ամենակարևոր նպատակն է: Դրա համար օգտակար է օգտագործել ոչ ստանդարտ մաթեմատիկական խնդիրներ, ինչպես նաև պատմական և պատկերազարդ նյութ:

Քանի որ մաթեմատիկական մտածողության տրամաբանությունը զարգացել է մաթեմատիկայի հետ անմիջական կապի մեջ, մաթեմատիկայի պատմությունից ստացված տեղեկատվությունը առավել հստակորեն ցույց է տալիս մաթեմատիկական հասկացությունների ծագումն ու զարգացումը: Օրինակ՝ Աշակերտներին ներկայացնում եմ «Կոտորակների պատմություն», որը պատմում է կոտորակների և մաթեմատիկայի կապը դրանց առաջացման մասին, իսկ սովորողներին տրվում է նաև հնարավորություն լուծելու հնագույն խնդիրներ, որոնք կազմվել են մի քանի տասնյակ դար առաջ, այլ քաղաքակրթություններում:

Նյութի հուզական ներկայացումը նպաստում է սովորողների կողմից ավելի լավ յուրացմանը: Եթե աշակերտը խորապես վերապրում է նոր նյութի տեքստում շարադրված իրադարձությունները, ապա այդպիսի նյութի ուսումնասիրությունը դրական դեր կխաղա նրա զարգացման գործում:

Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ պետք է ձգտել երեխաների մոտ զարգացնել կյանքի նկատմամբ զգայուն վերաբերմունք: Ես դասավանդման ընթացքում օրինակներ եմ բերում մաթեմատիկայի պատմությունից. փաստերը ցույց են տալիս, որ հաջողությունների և գիտական բացահայտումների առավել հաճախ հասնում են այն գիտնականները, ովքեր, ունենալով լավ բարոյական բնավորություն, ապրում են որոշակի բարոյական չափանիշներին համապատասխան: Նման զրույցներն ժամանակ օգտագործում եմ համակարգչային պրեզենտացիաներ՝ նպատակ ունենալով ոչ միայն բարձրացնել գիտելիքների որակը և մաթեմատիկայի նկատմամբ հետաքրքրություն սերմանել, այլև զարգացնել սովորողի անհատականությունը և կատարելագործել նրա մշակույթը:

Առաջադրանք 1. 2025 թվականին լրանում է հայ նշանավոր գրող Ավետիք Իսահակյանի ծննդյան 150-ամյակը: Ո՞ր թվականին է նա ծնվել: Այժմ նրա ծննդյան ո՞ր ամյակն է: (Պատասխան՝ 1875 թվական, 148 ամյակն է)

Առաջադրանք 2. Երևանից Էջմիածին ճանապարհի երկարությունը 14 կմ է, իսկ Էջմիածնից Արմավիր՝ 25 կմ: Որքա՞ն է Երևանից Արմավիր ճանապարհի երկարությունը: (Պատասխան՝ 39 կմ)

Իմ կարծիքով, հոգևոր և բարոյական անհատականության դաստիարակությունն անբաժանելի է հայրենասիրության դաստիարակությունից: Ով, եթե ոչ մենք՝ ուսուցիչներս, պետք է ամենակտիվ մասնակցությունն ունենանք այս գործում: Ամեն տարի սեպտեմբերի 21-ին երկիրը նշում է մեր հայրենիքի պատմության մեջ հատուկ ամսաթիվ՝ Հայաստանի Հանրապետության անկախության օրը: 3-րդ դասարանում դաս պատրաստելիս ես ընտրեցի հետևյալ առաջադրանքը, որը բաղկացած էր 2 ենթահարցից:

Առաջադրանք 3: Կատարե՛ք գործողությունները, և արդյունքը դասավորեք աճման կարգով: Արդյունքում կստանաք ՀՀ համար հատուկ տարեթիվ

$$10:5+17=_ \text{ (Հայաստանի Հանրապետության)}$$

$$100:5+71=_ \text{ (անկախություն)}$$

Պատասխան՝ 1991 ՀՀ անկախություն

2.2 Արժեքային համակարգի ձևավորումը մայրենիի դասաժամին

Ելնելով դրանից՝ ժամանակակից ուսուցչի առջև բարդ խնդիր է դրված՝ պատրաստել քաղաքացու, ով կարող է մտածել, ճիշտ գնահատել իրավիճակը եւ գործել՝ իրեն շրջապատող մարդկանց շահերին համապատասխան: Ժամանակակից դպրոցների ուսուցիչները սկսել են մեծ ուշադրություն դարձնել արտադպրոցական գործունեությանը: Այն միտված է սովորեցնել աշակերտին գործել, զգալ և ճիշտ որոշումներ կայացնել: Արտադասարանական գործունեության կարևորությունը շատ մեծ է, քանի որ երեխաները սիրում են մասնակցել կլոր սեղանների, օլիմպիադաների, ակումբների, էքսկուրսիաների: Այստեղ ուսուցիչը աշակերտների հետ անձնական արդյունքների հասնելու ավելի մեծ հնարավորություն ունի:

Բոլոր դասաժամերին դպրոցում ձևավորվում է բարոյականություն. Դպրոցականների դաստիարակության վրա ազդում են ոչ միայն

գիտելիքներն ու համոզմունքները, այլև կրթության կազմակերպումը, ուսուցիչը և նրա անհատականությունը, ուսուցչի և երեխաների, երեխաների միջև փոխհարաբերությունների ոճը:

Ինձ ոգեշնչեց աշակերտներիս մեջ արժեքային համակարգը զարգացնելու գաղափարը: Վերլուծելով աշակերտների դպրոցական գործունեությունը, ես եկա այն եզրակացության, որ գրական ընթերցանության դասերը հատուկ դեր են խաղում կրտսեր դպրոցականների արժեքային համակարգի ձևավորման գործում: Յուրաքանչյուր դասին մենք կարդում ենք դասական ստեղծագործություններ, որոնք անցել են ժամանակի փորձությունը: Նրանք ոչ միայն ձևավորում են ճաշակը, այլև հիմք են դնում տարրական դպրոցի աշակերտի անհատականության բարոյական արժեքներին: Դասի ընթացքում երեխաները սովորում են տարբերել բարին չարից և գնահատել հերոսներին:

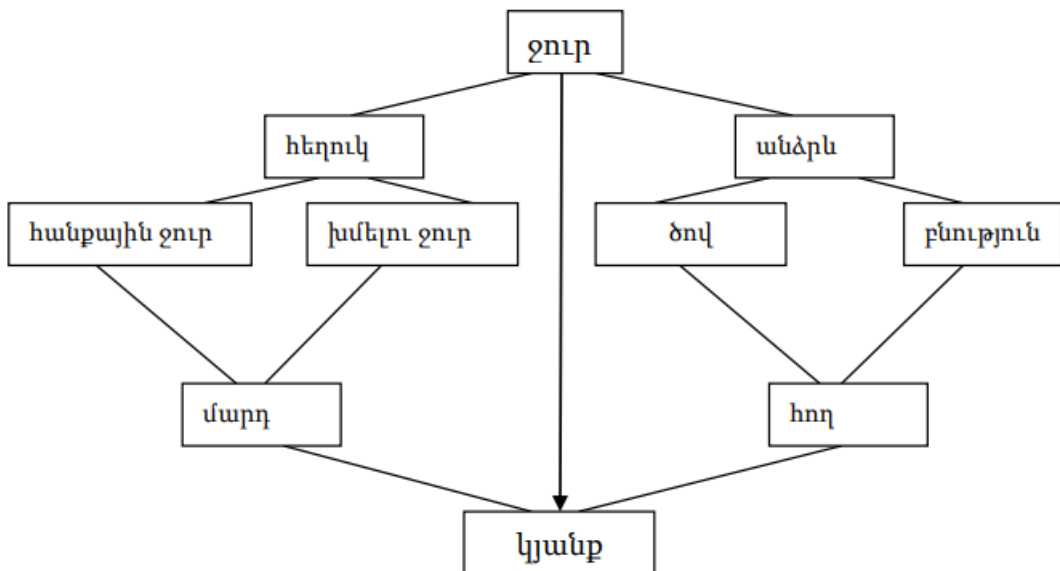
Ընթերցանության դասերին պետք է աշխատել ստեղծագործության գաղափարական եզրակացության վրա: Գրողները ստեղծագործություն ստեղծելիս դրա մեջ դրել են բարոյական, գիտական, կրթական կամ գեղագիտական արժեք: Ստեղծագործության մեջ հեղինակը կիսվում է նաև իր սխալներով և զգուշացնում մեզ ապագայում տհաճ իրավիճակներից:

Իմ դասերին հատուկ ուշադրություն եմ դարձնում առաձների հետ աշխատելուն: Յուրաքանչյուր դաս, որը ես դասավանդում եմ դասարանում, ներառում է աշխատել առաձների և ասացվածքների իմաստի վրա: Երեխաները հաճույքով արտահայտում են իրենց կարծիքը, վիճում, օրինակներ բերում կյանքից: Իմ դասերին սովորողները ոչ միայն անգիր են անում առաձները, այլ դրանք կապում են բարոյական խնդիրների հետ: Այսպես են առաձները գործածվում երեխաների մեջ: Ես արդեն տեսնում եմ իմ ամենօրյա աշխատանքի արդյունքը: Դասարանի երեխաներս ավելի հանդուրժող դարձան իրենց ընկերների նկատմամբ, սկսեցին առաջին տեղում դնել այնպիսի արժեքային կողմնորոշումներ, ինչպիսիք են ընկերությունը, կարեկցանքը, բարությունը, սերը հայրենիքի հանդեպ, հարգանքը մեծերի նկատմամբ:

Երեխան գիտակցում է իր տեղը սոցիալական հարաբերությունների աշխարհում: Նա բացահայտում է սոցիալական նոր դիրքի նշանակությունը՝ դպրոցականի դիրքը, որը կապված է մեծահասակների կողմից բարձր գնահատված կրթական աշխատանքի

կատարման հետ: Երբ երեխան հաջողությամբ սովորում է, նրան գովաբանում են և՛ ուսուցիչը, և՛ ծնողները, նա օրինակ է դառնում մյուս երեխաների համար:

Մայրենիի դասաժամին օգտագործում են «Կլաստեր»-ներ, որոնք օգնում են երեխաների արժեքային համակարգի ձևավորման գործում: Ներկայացնում մեկ օրինակ, որի օգնությամբ երեխաների մոտ սերմանեցի ջրի հանդեպ սեր և հարգանք:

Եզրափակելով՝ ուզում եմ ասել, որ ուսուցչի խնդիրն է դաստիարակել այնպիսի աշակերտի, որ մեր երկիրը հպարտանա իր քաղաքացիներով: Մենք՝ որպես ուսուցիչներ, պետք է ձգտենք երեխաների մեջ սերմանել միայն այն արժեքները, որոնք կօգնեն նրանց լինել հարգալից մարդիկ. մշակութային քաղաքացիներ, որոնք ունակ են փոխըմբռնման և արժանապատիվ կլանքի ժամանակակից հասարակության մեջ:

Եզրակացություն

Այսպիսով՝ այս ուսումնասիրությունն իրականացվել է կրտսեր դպրոցականներին դասավանդման շրջանակներում կայուն արժեհամակարգ ստեղծելու գերնպատակով:

Գոյություն ունեցող գիտական գրականության համապարփակ վերլուծությունը մեզ թույլ տվեց արժեքավոր պատկերացումներ ձեռք բերել կրտսեր դպրոցականների արժեքային համակարգերի ներկա վիճակի վերաբերյալ: Ակնհայտ դարձավ, որ այս երիտասարդ սովորողների անհատականության ձևավորման գործում առանցքային դեր է խաղում արժեհամակարգի ձևավորումը: Աշխատանքում ներկայացրել եմ որոշ մանկավարժական մեթոդներ, որոնք հատուկ հարմարեցված են տարրական կրթության մաթեմատիկայի և մայրենի դասերին: Այս մեթոդները գործնական ուղեցույց են առաջարկում այն մանկավարժներին, ովքեր ձգտում են արժեքների վրա հիմնված ուսուցումն ինտեգրել իրենց ուսուցման պրակտիկային:

Ընդհանուր առմամբ, այս ուսումնասիրությունը ոչ միայն ընդգծում է կրտսեր դպրոցականների մոտ արժեքային համակարգի ձևավորման կարևորությունը, այլ նաև առաջարկում է ճանապարհային քարտեզ մանկավարժների, ուսումնական ծրագրեր մշակողների համար՝ արժեքներին ուղղված ուսուցման մեթոդոլոգիաները տարրական դպրոցում ներառելու համար:

Գրականության ցանկ

1. Մուխոմիրիսկի Վ. Ա., Միրսու նվիրում եմ երեխաներին, Երևան, 1977թ., 317 էջ:
2. Ершова, С.М. Теоретическое осмысление категорий «ценность» и «ценностные отношения»// Сибирский педагогический журнал. - 2011. - № 8. - С.52 - 59.
3. Слизкова Е.В. Стандарт второго поколения начального общего образования: преемственность и инновационность, 2013.- С.74 -77.
4. Слизкова Е.В. Формирование гражданской компетентности школьника в условиях образовательного учреждения,2013. - Т.7. - №25. - С.441 -445.
5. Божович, Л.И. О нравственном развитии и воспитании детей, 1975.- 254с.
6. Морозова, Т.В. Обзоры по информационному обеспечению общесоюзных науч.-пед. Программ/ Т.В. Морозова. – Обзор информ. вып. 5 с.3